

نگاه معطوف به مطبوعات در پیشینه ارتباطات و تاریخ مطبوعات خرم آباد

■ معین الدین محرابی^۱

نویسنده و پژوهشگر

■ قاسمی، سیدفرید. **پیشینه ارتباطات و تاریخ مطبوعات خرم آباد، خرم آباد: انتشارات سیفا، ۱۳۸۷، ۱۱۰۸ ص.**
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۰۵۵-۲۱-۴

اشاره

تاریخ‌نگاری در حوزه مطبوعات، به‌منزله روشی نوین در شناخت بخشی از منابع مورد استفاده جامعه‌شناسان و مورخان، و نیز به‌مثابه موتوری محرکه برای جمع‌آوری، نگهداری و سامان‌دهی بخشی از منابع تاریخی اهمیت خاصی دارد. در این راستا، اهمیت دادن به مطبوعات محلی در جایگاه ویژه‌ای قرار می‌گیرد. زیرا مطبوعات محلی، زوایای ریز و ظریف و بعضاً گمشده از تاریخ ایران را در معرض دید و تحقیق و مذاقه محققان قرار می‌دهد.

بررسی کتاب

کتاب پیشینه ارتباطات و تاریخ مطبوعات خرم‌آباد مشتمل بر مقدمه کوتاه، دو فصل و پنج پیوست است.

مقدمه کتاب که عنوان «درآمد» بر آن گذارده شده، اشاره‌ای گذرا به چگونگی تدوین کتاب دارد و از جمله به بیان این مطلب پرداخته که «اندیشه تدوین کتاب حاضر روزگاری شکل گرفت که خبرنگار مطبوعات در خرم آباد بودم ... آنچه پیش‌رو دارید پیشینه ارتباطات و تاریخ مطبوعات شهر خرم آباد است. دفتری که نخست [عنوان] تاریخ مطبوعات لرستان را بر پیشانی داشت. سه دهه تأخیر اما سبب شد که کوشش‌های سی سال اخیر را نیز گرد آورم تا اثری روزآمد ارائه شود» (ص ۲۴).

فصل اول، «ارتباطات»، که به ارتباطات می‌پردازد، مشتمل بر موضوعات متنوع و از آن جمله است: کانون‌های ارتباطی، راه، حمل‌ونقل، بناهای ارتباطی، چاپار / پست، تلگراف، عکس، آشنایی با مطبوعات، کتاب‌آفرینان، کتاب‌فروشان، نظامی‌نویسی، اعلان دولتی و ملتی، تبلیغات، برق، تلفن، سینما، فیلم‌سازی، کتابخانه، نشریه‌آوران، همکاران مطبوعاتی (نمایندگان و خبرنگاران)، فروشندگان مطبوعات، چاپخانه، شب‌نامه‌نویسی، سانسور، گرافیک، رادیو، نشریه‌داری، ناشران کتاب، هواشناسی، خبرگزاری، تلکس، تلویزیون، موزه، نمابر، اینترنت، وبلاگ و وب‌سایت، ایمیل / پست الکترونیک، پیامک‌نگاری، نهادسازی، پژوهش و توسعه، و سرشماری.

بخشی از مطالب فصل دوم، «مطبوعات»، که در موضوع مطبوعات می‌باشد، از این قرار است: پاداش، صدای لرستان، زبان لرستان، لرستان امروز، فروغ لرستان، طلایه لرستان، ندای فرهنگ لرستان، لرستان جوان، زبان عشایر، لرستان آینده، نهیب عشایر، امید عشایر، کبیر کوه، قیام لر، نشریه‌های دانش‌آموزی، نشریه‌های اداره کل آموزش و پرورش، نشریه‌های شهرداری خرم‌آباد، نشریه‌های فرمانداری کل لرستان، نشریه‌های گروه سینمای آزاد خرم‌آباد، نشریه‌های اداره کل فرهنگ و هنر، نشریه روزانه خبرگزاری پارس، نشریه‌های گروه‌های سیاسی، نشریه‌های نهادهای انقلابی و اداره‌های دولتی، نشریه‌های مستقل، ندای لرستان، روستا، نهضت

اسلام، مدرسه، عبرت، توحید، سیمای جانباز، افلاک، شباهنگ، نشریه‌های دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی، نشریه‌های موسمی و ویژه‌نامه‌های مطبوعات.

عنوان کتاب

با مطالعه این اثر درمی‌یابیم که اگر عنوان کتاب، «پیشینه ارتباطات و تاریخ مطبوعات لرستان» بود، با محتوای کتاب هماهنگی بیشتری داشت. از نگاهی دیگر، اگر این اثر در دو مجلد منتشر می‌شد، جلد اول «پیشینه ارتباطات در لرستان» و جلد دوم «تاریخ مطبوعات لرستان»، مناسب‌تر بود.

از نظر نگارنده این سطور دلیل متناسب بودن عنوان «پیشینه ارتباطات و تاریخ مطبوعات لرستان» با محتوای کتاب این است که نویسنده، حتی المقدور آنچه در موضوع ارتباطات و مطبوعات و مربوط به سرزمین لرستان یافته، در این کتاب لحاظ کرده است. ذکر این نکته برای خرده‌گیری بر محتوای کتاب نیست که نقطه قوت آن همین است. فقط می‌گوییم که اگر در عنوان کتاب به جای «خرم‌آباد» نوشته می‌شد «لرستان»، عنوان و محتوا با یکدیگر انس بیشتری می‌یافت.

در بخش مطبوعات، مشاهده می‌شود که شماری از نشریات چاپ تهران و یکی دو نشریه چاپ بروجرد به صرف اینکه عنوان یا محتوای آن درباره لرستان بوده، در این کتاب یاد شده‌اند. از آن جمله:

- زبان لرستان، چاپ تهران (ص ۲۴۱)؛

- لرستان امروز، چاپ تهران (ص ۳۱۱)؛

- قیام لر، چاپ تهران (ص ۳۱۱)؛

- بروجرد که بعدها با نام ندای لرستان در شهر بروجرد منتشر شد (ص ۳۹۹).

با این حساب می‌توانیم بگوییم که شماری از نشریاتی که در استان لرستان منتشر شده، از قلم افتاده‌اند، از آن جمله:

- راز، آغاز انتشار ۱۳۲۳، چاپ بروجرد (ساتن، کهن، ص ۱۰۳)؛

- ندای احرار، آغاز انتشار ۱۳۳۰، چاپ بروجرد (خداپرست، ۱۳۶۳، ص ۲۴۵)؛

- راه کربلا، آغاز انتشار ۱۳۵۹، چاپ بروجرد (قاسمی، ۱۳۷۲، ص ۱۷۸)؛

- نوای ارشاد، آغاز انتشار ۱۳۶۲، بروجرد (قاسمی، ۱۳۷۲، ص ۳۳۸).

ساختار و تقسیم‌بندی کتاب

رعایت پاره‌ای از موارد می‌توانست این کتاب را نمونه‌ای خوب از تاریخ مطبوعات محلی نشان دهد.

تاریخ‌نگاری در حوزه مطبوعات، به‌منزله روشی نوین در شناخت بخشی از منابع مورد استفاده جامعه‌شناسان و مورخان، و نیز به‌مثابه موتوری محرکه برای جمع‌آوری، نگهداری و سامان‌دهی بخشی از منابع تاریخی اهمیت خاصی دارد

اولین نکته‌ای که خواننده با آن مواجه می‌شود، نبود یک ساختار و تقسیم‌بندی اساسی در این کتاب است که این خود یکی از ضعف‌های کتاب به‌شمار می‌آید. بهتر بود ابتدا مطالب کتاب در چند بخش تنظیم و هر بخش در فصل‌هایی مرتبط با هم قرار می‌گرفت. به‌عبارتی مؤلف، گامی در جهت دوره‌بندی زمانی اثری که تدوین کرده، بر نداشته و خواننده و پژوهشگر را در برابر انبوهی از نوشته که متأسفانه صفحه‌آرایی شسته و رفته‌ای نیز ندارد، قرار داده است. شایان ذکر آن که مطبوعات مندرج در این اثر، براساس ترتیب و توالی انتشار تدوین شده و از نخستین نشریه تا سال ۱۳۸۲ را شامل می‌گردد؛ ولی بهتر بود ابتدا نشریات در دو بخش تنظیم می‌شد. الف) نشریات سال‌های ۱۳۲۱ تا پیروزی انقلاب اسلامی؛

ب) نشریات ۱۳۵۷ به بعد.

و سپس هریک از این دو بخش نیز ذیل فصل‌های جداگانه‌ای تدوین می‌شدند. شایان ذکر آنکه در این کتاب پس از «نشریه انجمن ادب و قلم خرم‌آباد» که سه شماره آن در سال ۱۳۵۶ منتشر شده (ص ۳۸۸-۳۸۹)، بدون اشاره‌ای به آغاز فعالیت‌های مطبوعاتی پیش از انقلاب، بلافاصله از صفحه ۳۹۰ به بعد نشریات پس از انقلاب ذکر شده است.

با احصایی که در کتاب صورت گرفت، دریافته‌ایم که از سال ۱۳۲۲ تا پیروزی انقلاب اسلامی در مجموع ۲۲ نشریه در خرم‌آباد و شهرهای دیگر از سوی لرستانی‌ها منتشر شده و پس از پیروزی انقلاب اسلامی نیز تا سال ۱۳۶۱ بیست نشریه دیگر به آن افزوده شده و پس از یک وقفه تقریباً ده‌ساله، از سال ۱۳۷۰ به بعد، سیر انتشار نشریات رو به فزونی گذارده است.

نکته دیگری که در بخش ساختار کتاب می‌توان به آن پرداخت، توزیع نامناسب توضیحات است که در پاره‌ای موارد مفصل و در موارد دیگر بسیار کوتاه و گذرا بیان شده است. برای مثال درباره فصلنامه شقایق بیست صفحه (ص ۴۴۶ - ۴۶۶)، بامداد لرستان، ۱۵ صفحه (ص ۴۷۲ - ۴۸۶) مطلب نوشته شده، ولی درباره نشریاتی چون فنون (ص ۵۸۸)، ندای امداد (ص ۵۹۴)، مفاهیم (ص ۵۹۹)، حضور جوان (ص ۶۱۴)، هدف سبز (ص ۶۱۴)، جوانی (ص ۶۳۱)، تیتال (ص ۶۳۲)

در «فهرست» تهیه شده برای این کتاب، به دلیل نبودن یک تقسیم‌بندی اساسی، با عناوینی از نشریات مواجه هستیم که معلوم نیست متعلق به چه دوره تاریخی هستند

گزارش رسیده است، اخیراً عبدالحسین خرمی که نماینده حزب نام‌برده است در خرم‌آباد اقدام به تشکیل حزب نموده و نشریه‌ای هم به نام حزب انتشار داده که یک نسخه آن لفا تقدیم گردید. به شهربانی پاسخ داده شد که حسب الامر مرکز، باید به نحو مقتضی جلوگیری شود. ولی از محتوای اظهار رئیس شهربانی معلوم می‌شود که برای جلوگیری از تشکیل حزب مزبور در خرم‌آباد احتیاج به دستور صریح مقامات عالیه دارد. مستدعی است در صورتی که باید از تشکیل حزب جلوگیری شود مقرر فرمایند صریحاً اعلام تا به شهربانی نوشته شود جدا از این قبیل اجتماعات و تشکیل جلسات حزبی جلوگیری گردد. از طرف فرماندار شهرستان خرم‌آباد: افخم» (روستایی، ج ۴، ۱۳۷۶، ص ۸۹۷).

سند فوق که در پاسخ به نامه مورخ ۱۳۲۱/۹/۲ خورشیدی ارائه شده، نشان می‌دهد که عبدالحسین خرمی در سال ۱۳۲۱ نشریه‌ای را منتشر نموده که نسخه‌ای از آن نیز به مرکز فرستاده شده است.

رعایت نکات زیر در ویرایش‌های بعدی برغانی اثر خواهد افزود:

۱. در صفحه ۳۹ (س ۱ - ۳) متنی وجود دارد که موضعی از آن افتاده و آن چنین است: «تفاوت ندارد بر این عقیده‌ایم که خایدالوست؛ یا بر این باور که سیماش، سیماشکی نام داشت و یا هر دو نظر را می‌پذیریم».
۲. در صفحه ۱۵۷ (س ۲۲) به جای «کارمندان بازنشسته»، «کارمندان نشسته» نوشته شده است. انتشار پیش شماره نشریه «وادی کتاب» بهمن ۱۳۵۷ ثبت شده (ص ۴۴۳). اما با توجه به محتوای این شماره و با عنایت به اینکه شماره اول آن در اردیبهشت ۱۳۷۶ منتشر شده یقیناً پیش شماره آن در بهمن ۱۳۷۵ انتشار یافته است.
۳. در صفحات ۳۷۸ و ۳۷۹ چندین بار از «فرمانداری کل» یاد شده، ولی در تمام این موارد به صورت بهم‌چسبیده «فرمانداریکل» درج شده است.
۴. در فهرست مطالب، در مقابل نشریه روستا، به صفحه ۴۱۲ ارجاع شده و حال آنکه صفحه ۴۱۱ صحیح است.
۵. صفحه ۳۰۰ (س ۱۳) در توضیح نشریه نهیب عشایر که در سال

و گاهنامه آسایش (ص ۶۹۱) فقط چند سطر نوشته شده است. باشد که فرق میان نشریات جدی و استخوان‌دار با نشریات ضعیف یکی از این دلایل بوده باشد.

در «فهرست» تهیه شده برای این کتاب، به دلیل نبودن یک تقسیم‌بندی اساسی، با عناوینی از نشریات مواجه هستیم که معلوم نیست متعلق به چه دوره تاریخی هستند. مثلاً جایی که نوشته شده «نشریه‌های دانش‌آموزی» و «نشریه‌های اداره کل آموزش و پرورش»، «نشریه‌های شهرداری خرم‌آباد» (ص ۸) چون دوره‌بندی تاریخی نشده، پژوهشگر هنگام مطالعه این فهرست، بر این اندیشه می‌رود که شاید تمام نشریات موضوعات یادشده ذیل همین عنوان ثبت شده، ولی وقتی صفحه موردنظر را باز می‌کند، متوجه می‌شود که این نشریات متعلق به پیش از انقلاب است. در حالی که اگر دوره‌بندی تاریخی صورت می‌گرفت، دسترسی به خواسته‌های پژوهشگر با سهولت بیشتری ممکن می‌شد. به عبارتی با مطالعه فهرست کتاب، دقیقاً متوجه نمی‌شویم که آنچه در فهرست آمده به چه دوره‌ای اشاره دارد. در حالی که تعیین زمان موردبررسی، بخشی از تعیین قلمرو موضوعی به‌شمار می‌آید.

نخستین نشریه خرم‌آباد

به‌رغم اینکه سیدفرید قاسمی نخستین و دومین نشریه خرم‌آباد را به ترتیب پاداش (ص ۳۲۷) و اتحاد (ص ۳۲۸) معرفی کرده، که به عنوان نشریات حزب میهن‌پرستان لرستان، اولی در فروردین ۱۳۲۲ و دومی در خرداد ۱۳۲۲ به‌همت عبدالحسین خرمی به چاپ رسیده، ولی با مطالعه اسناد مطبوعاتی درمی‌یابیم که نخستین نشریه چاپ خرم‌آباد میهن‌پرستان نام داشته است که در واقع آن را می‌توان طبعه‌ای برای انتشار دو نشریه بعدی به‌شمار آورد. در یکی از اسناد دولتی در خصوص نشریه میهن‌پرستان چنین آمده است:

«وزارت کشور - فرمانداری خرم‌آباد - شماره ۳۴۳ - تاریخ ۱۳۲۲/۱/۲۷
وزارت کشور - معطوفاً به نامه شماره ۳۴۹۳ و ۵۳۰۵۷ - [مورخ ۱۳۲۱/۹/۲ راجع به حزب میهن‌پرستان، به طوری که از شهربانی

مؤلف یا تتبع در دهها اثر و تصفح در دهها کتاب و تحقیقات میدانی و جمع‌آوری اطلاعات گوناگون، اثری قابل اعتنا پدید آورده‌اند که از همین جا می‌بایست به ایشان دست مریزاد گفت

واضح است، برای دیگران روشن و مبرهن نیست. ختم سخن آنکه، مؤلف با تتبع در دهها اثر و تصفح در دهها کتاب و تحقیقات میدانی و جمع‌آوری اطلاعات گوناگون، اثری قابل اعتنا پدید آورده‌اند که از همین جا می‌بایست به ایشان دست مریزاد گفت. با این حال نمی‌توان این مطلب را بیان نکرد که، اگرچه در گردآوری مواد اولیه کتاب نهایت تلاش صورت گرفته، ولی در تدوین آن دقت لازم صورت نگرفته است. در واقع باید گفت: کتاب مفید و ارزشمندی است و صرف‌نظر از برخی زیاده‌گویی‌ها و کم‌گویی‌های مواضع مختلف، حاوی اطلاعات گران‌بهایی برای محققان و به‌خصوص پژوهشگران تاریخ مطبوعات است. نویسنده این سطور، این اثر را یک نمونه نسبتاً خوب در تحقیقاتی که بر روی مطبوعات محلی انجام شده است، معرفی می‌کند.

پی‌نوشت:

1. moin.mehrabi@yahoo.com

مأخذ

۱. روستایی، محسن و غلامرضا سلامی (۱۳۷۶). اسناد مطبوعات ایران: ۱۳۲۰ - ۱۳۲۲، ج ۴، تهران: انتشارات سازمان اسناد ملی ایران.
۲. خدایپرست، کبری و فاطمه خورشیدی (۱۳۶۳). فهرست روزنامه‌های موجود در کتابخانه ملی ایران، انتشارات کتابخانه ملی ایران.
۳. قاسمی، سیدفرید (۱۳۷۲). راهنمای مطبوعات ایران ۱۳۵۷ - ۱۳۷۱، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.
۴. ساتن، السول و گوئل کهن (۱۳۸۶). شهریور ۲۰ و مطبوعات ایران: پژوهشی در ساختار مطبوعات ایران ۱۳۲۰-۱۳۲۶، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ دوم.

۱۳۳۰ خورشیدی مجوز نشر آن گرفته شده، به‌جای «مجلس شورای ملی»، نوشته شده است: «مجلس شورای اسلامی». ۶ صفحه ۳۹ (س ۵ - ۸) از منابع متعددی یاد شده، ولی صفحات آن ذکر نشده است.

۷. ذیل «نشریه‌های شهرداری خرم‌آباد» چنین ذکر شده است: «دهه ۱۳۴۸ تا ۱۳۵۷ پرشمارترین دوره نشر شهرداری خرم‌آباد در قبل از انقلاب بود» (ص ۳۷۷) و سپس به‌جای اینکه شماری از این نشریات را معرفی کند، تنها یک نشریه معرفی شده که آن «گزارش فعالیت‌های سه ماهه دی - بهمن - اسفند سال ۱۳۴۸ شهرداری خرم‌آباد» نام دارد (ص ۳۷۸).

۸. ذیل «نشریه‌های مستقل» (ص ۳۹۸)، از دو نشریه با عناوین ویژه‌نامه اجلاس هیئت دولت و استانداران سراسر کشور و یادنامه شهید حجت‌الاسلام سیدفخرالدین رحیمی یاد شده است، در حالی که، عنوان و محتوای هر دو نشریه نشان می‌دهد که از سوی ادارات و نهادهای دولتی منتشر شده‌اند. همچنین، آوردن مطلبی با عنوان «نشریه‌های مستقل»، این اشتباه را پدید می‌آورد که گویی تنها نشریات مستقل خرم‌آباد، دو نشریه یادشده بوده است.

۹. در بیان نقل قول‌هایی که از نشریات شده، تلاشی برای روان‌سازی متن صورت نگرفته است. به‌عبارتی، از نشانه‌های سجاوندی و نوشتاری که تنها وسیله روان‌سازی متن به‌شمار می‌آیند، استفاده نشده است.

۱۰. به‌رغم کاغذ و جلد خوب کتاب، به‌دلیل صفحه‌آرایی نامناسب و نوع قلم درشت که بیشتر در متون پایان‌نامه‌ای کاربرد دارد، آسیب جدی به این اثر وارد آمده است.

۱۱. جای بسی افسوس، که کتابی چنین ارزشمند فاقد نمایه رجال، اماکن، مطبوعات و ... است.

۱۲. به‌رغم اینکه این اثر، یکی از آثار جدی در حوزه مطبوعات محلی به‌شمار می‌آید، برای آن «کتابنامه» تهیه نشده است.

۱۳. مؤلف به‌واسطه تتبع در منابع فراوان و وفور معلومات میدانی، به‌دلیل آنکه همه مطالب برای ایشان مکشوف و مشهود بوده، از بیان بسیاری از مستندات غافل مانده است و حال آنکه آنچه برای وی